

змів та ідіом є важливим для глибшого розуміння французької мови та культури, ефективного перекладу та міжкультурної комунікації, збагачення лексичного запасу та підвищення рівня володіння мовою. Вивчення фразеологізмів та ідіом дає змогу не лише розуміти буквальне значення слів, але й відчувати дух французької мови, її образність та експресивність.

Література

1. Rey A., Chantreau S. «Dictionnaire des expressions et locutions figurées» / Le Robert. 1980, 959 p.
2. Mauris RAT «Larousse des expressions françaises», Larousse, 2014, 464 p.
3. Le Robert & Collins super senior: Grand dictionnaire. Publication and manufacture. Paris: Dictionnaires Le Robert; Glasgow: HarperCollins, 2000, cop. 1995, 2. 464 p.

Наталія Ясакова
(м. Київ)

ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОСТИЛІСТИКИ: ВІД СТРУКТУРАЛІЗМУ ДО КОГНІТИВНОЇ ТА КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ, ДИСКУРС-АНАЛІЗУ Й ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Як окрема галузь мовознавства стилістика сформувалася доволі пізно – на початку ХХ століття, коли утвердження ідеї про системність мови і потреби її вивчення в синхронії зумовило появу питань про використання цієї специфічної системи та її складників. Звісно, особливості вживання лінгвістичних одиниць, ефективність мовного впливу на читача або слухача розглядали й раніше, проте до появи 1909 року «Трактату зі французької стилістики» Шарля Баллі не йшлося про системне наукове підґрунтя таких спостережень.

Під впливом ідей структуралізму у центрі досліджень зі стилістики тривалий час були і досі є особливості вживання елементів різних мовних рівнів. У межах системно-структурного підходу вивчають стилістичні протиставлення на кожному рівні мовної структури і уточнюють відомості про стилістичну парадигму. Відповідний науковий напрям, представлений, зокрема, працями знаних українських учених, як-от В. Ващенко, С. Дорошенко, С. Єрмоленко, і досі актуальний, оскільки виражальні можливості мовних одиниць постійно змінюються.

Поглиблення уявлень про парадигматичні відношення, узагальнення відомостей про суспільні функції мови, про вплив позамовних чинників на добір мовних засобів зумовили формування теорії про систему стилів. Із розвитком науки про мову поняття стилю постійно розширювалося, охоплюючи, крім формальних показників, дискурсивні, когнітивні властивості; його використовували в різних наукових школах, що по-своєму інтерпретували практику мовного вживання. Коментуючи зміни, які відбулися в стилістиці англійської мови з кінця 1960-х років, автори «Кембриджського довідника зі стилістики» згадують використання досягнень прагматики і соціолінгвістики, когнітивної та корпусної лінгвістики, критичного аналізу дискурсу [19, с. 1–9].

Українська стилістика також вдосконалювала свою методологію. С. Єрмоленко відзначила активне обговорення теоретичних засад функціональної, семіологічної, текстологічної, соціолінгвістичної, прагматичної, комунікативної, антропоцентричної, когнітивної стилістики. Знана українська дослідниця підкреслила, проте, що «відмінності між цими різновидами стилістик часто полягають лише в зміні термінів, оскільки всі вони передбачають відхід від формально-структурного розуміння стилю й актуалізацію його змістово-текстової семантики» [5, с. 26]. Попри певну термінологічну неузгодженість, нині українська стилістика продовжує пошуки нових методів дослідження свого основного предмета й, за словами академічних учених, інтегрує досягнення напрямів, як-от психолінгвістика, етнолінгвістика, лінгвокультурологія, лінгвоперсонологія, дискурсологія, медіастилістика, юридична лінгвістика [8, с. 17].

Вагомість соціальних чинників для становлення й розвитку системи функціональних стилів літературної мови, динаміки літературної норми спричиняє тісний зв'язок стилістики й соціолінгвістики, поєднання стилістичних і соціолінгвістичних методів. Дослідження українських науковців у галузі стилістики враховують суспільно-історичні умови формування української нації, що вплинули на мовно-літературні практики, водночас питання стилістики привертають увагу соціолінгвістів [див., напр.: 9; 14]. Потужність, різноманітність і змінність позалінгвальних впливів зумовлюють актуальність і багатство відповідної проблематики, а також використання в працях зі стилістики здобутків інших наук – історії, соціології, культурології тощо.

Об'єктом вивчення сучасної стилістики стали різні типи дискурсу. Особливий розвиток отримала галузь медіалінгвістики, що має генетич-

ний зв'язок із функціональною стилістикою, проте охоплює ширше коло мовознавчих проблем, досліджуючи природу, функції, характеристики, лінгвістичний потенціал масової комунікації [17]. Різноманітні методи дослідження дискурсу дають змогу простежити мовні зміни в контексті суспільно-політичних перетворень, розглянути мовні одиниці як засоби впливу на масову аудиторію. Залучення стилістикою методів і прийомів аналізу дискурсу відкриває нові можливості для інтерпретації текстів різного типу, адже кожен із них створений у певний час, у певному культурному контексті, що розширює бачення традиційних для стилістики об'єктів дослідження. Стилiстичні властивості науково-навчального, науково-популярного, публіцистичного, офіційно-ділового чи інших текстів у такому разі можна розглядати як змінні характеристики, що постають у дискурсивних вимірах, залежать від впливу комплексу позамовних чинників. Особливо важливими в цьому аспекті видаються розвідки в галузі історичної стилістики, присвячені аналізу становлення і розвитку функціональних стилів нової української літературної мови.

Зростанню ефективності стилістичних досліджень сприяє використання комп'ютерів і програмного забезпечення, що вплинуло на вивчення різних аспектів мови. Стилiсти тепер можуть створити цифрові версії всіх творів того чи того автора, періоду, стилю або жанру, використати нові механізми для встановлення мовних особливостей на значному за обсягом матеріалі. Корпусно-стилiстичні дослідження дають об'єктивні відомості для підтвердження або спростування раніше сформованих уявлень. Завдяки залученню великих масивів даних такі розвідки вможливають виявлення і тих стилістичних властивостей, які раніше не були помічені. Чимало лінгвостилістичних спостережень, зокрема здійснених за допомогою Генерального регіонально анотованого корпусу української мови (ГРАК), демонструють перспективність корпусної стилістики [див., напр.: 12; 10; 15; 16].

Розгляд мовної системи з погляду її вживання, врахування мети та соціальних умов комунікації закономірно привернули увагу до мовця, психологічних і когнітивних аспектів творення стильових різновидів української літературної мови. Формальні ознаки стилю нині потрактовано як вияв особливостей мислення в типових соціальних ситуаціях (функціональні стилі) або як мовне втілення специфіки індивідуального мислення (індивідуальний стиль). Тому науковий опис системи функціональних стилів української літературної мови, структури, ознак її складників, здійсне-

ний у численних працях українських мовознавців з позицій структуралізму, доповнили розвідки, що використали досягнення когнітивної та психолінгвістики [див., напр.: 3; 7; 11; 13]. Останнім часом у працях українських стилістів набув поширення термін «мовомислення», який відбиває взаємозумовленість когнітивних та мовних явищ і дає змогу пояснити своєрідність стилістичних прийомів, функціональних та індивідуальних стилів з огляду на їхнє когнітивне підґрунтя, на мисленнєву діяльність людини – творця і реципієнта текстів. За такого підходу функціональний стиль кваліфікують як тип мовомислення в різних колективно усвідомлених ситуаціях спілкування, який має динамічний характер.

Із розвитком нових галузей мовознавства, активізацією міждисциплінарних досліджень проблеми динаміки стилістичної системи постали у новому світлі. Нині помітна зміна соціальної ієрархії стилів, адже виявилося послаблення впливу художнього стилю і посилення ролі публіцистики, мови ЗМІ, що швидко реагують на соціокультурні процеси й інтенсивніше діють на мовну свідомість українців, стабілізуючи або розхитуючи норми [8, с. 17]. Адекватно пояснити причини, напрями й наслідки згаданих мовних змін стилісти можуть лише за умови використання методів когнітивного і дискурс-аналізу, корпусної та соціолінгвістики.

Потреба ґрунтовного вивчення плинності стильової парадигми, процесів формування і трансформації мовних норм потребує не лише інтеграції методів різних напрямів лінгвістики. Актуальним, на нашу думку, стало застосування постколоніального підходу, що довів свою ефективність в інших гуманітарних галузях – історії, культурології, літературознавстві тощо. Тривале перебування України у складі кількох імперій, антиколоніальна боротьба, безумовно, вплинули на розвиток стильової системи, стилістичного потенціалу тих чи тих мовних засобів, наукове потрактування стилістичних явищ. Показовими в цьому аспекті є зміни у практиці вживання і стилістичного опису кличного відмінка, що відбулися впродовж ХХ–ХХІ століть. Унаслідок домінування російської мови в офіційному дискурсі СРСР питома українська форма ставала менш уживаною, асоціювалася з розмовною сферою і, зрештою, була кваліфікована в лінгвостилістичних працях як стилістично обмежена. Її рекомендували вживати в розмовному і в художньому стилях, але уникати в офіційно-діловому, де у функції звертання радили використовувати називний відмінок іменника. У сучасних граматиках української мови вокатив визнано єдиною нормативною формою іменника у функції звертання. Нині цю відмінкову форму

сприймають як маркер ідентичності, що потребує збереження і захисту [18]. Простежуємо нівелювання специфічних рис української мови в період колоніальної залежності українського народу і домінування російської мови, їх відновлення, увиразнення в період розбудови незалежної держави, сприйняття як надзвичайно важливих, сутнісних у контексті антиколоніальної боротьби. Чимало лінгвостилістичних явищ української мови, зокрема в аспекті динаміки, отримують адекватний науковий опис у разі застосування постколоніального підходу.

Отже, сучасна українська стилістика інтегрує досягнення різних галузей лінгвістики, інших наук, що сприяє розширенню її традиційної проблематики. Використання нових підходів унаочнює багатовимірність стилю, оприявнює потребу вивчити ті його аспекти, які раніше не привертали увагу лінгвостилістів. Особливо актуальним є дослідження динаміки стильових і стилістичних явищ з огляду на вплив позалінгвальних чинників. Складні суспільно-історичні умови формування української нації, стрімкі й істотні соціальні трансформації, що їх зазнала українська спільнота, спричинили ті лінгвостилістичні зміни, які варто потрактовувати з використанням, зокрема, постколоніальної методології.

Література

1. Ващенко В. С. Стилістика речення в українській мові. Дніпропетровськ: ДДУ, 1968. 158 с.
2. Ващенко В. С. Стилістична морфологія української мови. Дніпропетровськ: Видавництво Дніпропетровського університету, 1970. 87 с.
3. Голобородько К. Ю. Ідіостиль Олександра Олеся: лінгвокогнітивна інтерпретація. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 525 с.
4. Дорошенко С. І. Граматична стилістика української мови. Київ: Радянська школа, 1985. 200 с.
5. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика в контексті загального мовознавства. *Мовознавство*. 2017. № 4. С. 20–27.
6. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ: Наукова думка, 1982. 210 с.
7. Лінгвософія українських текстів ХХІ століття: монографія / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, А. Ю. Ганжа та ін., відп. ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Ін-т української мови НАН України, 2023. 530 с.
8. Сучасна українська академічна лінгвостилістика: стратегії інтегративного розвитку / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, Т. А. Коць, Г. М. Сюта, А. Ю. Ганжа. *Українська мова*. 2021. № 4. С. 3–23.
9. Коць Т. А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: нормативно-аксіологічний аспект: дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ, 2019. 455 с.

10. Лотоцька Н. Я. Ідіолект Романа Іваничука: корпуснобазований та лінгвокогнітивний підходи: дис. ... д-ра філософії за спец. 035 «Філологія», Львів, 2021. 324 с.
11. Мех Н. О. Лінгвокультурологема ЛОГОС у науковій, релігійній та художній картинах світу: монографія. Київ: Вид. «Юг», 2011. 410 с.
12. Нахлік О., Колесник Є. Феномен неологізації у поезії і прозі українських футуристів: творення корпусу текстів та автоматизація видобування лексичних новотворів. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2024. № 76. С. 76–93.
13. Сюта Г. М. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. 164 с.
14. Ткач Л. О. Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Ч. 2: Джерела і соціокультурні чинники розвитку. Чернівці: Книги–XXI, 2007. 704 с.
15. Шведова М. О. Лексична варіантність в українській пресі 1920–1940-х років і формування нової лексичної норми. *Мовознавство*. 2021. № 1. С. 16–35.
16. Шведова М. О. Мова прози Миколи Зерова на тлі корпусу текстів 1910–1935 років. *Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика*. Київ–Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2020. С. 240–244.
17. Шевченко Л., Сизонов Д. Теорія медіалінгвістики. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 214 с.
18. Ясакова Н. Ю., Кобченко Н. В., Ожоган В. М. Український вокатив: зміна поглядів на функції морфологічної форми на тлі суспільних трансформацій. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*. 2022. Vol. 57. Article 2673. DOI: 10.11649/sfps.2673.
19. Stockwell P., Whiteley S. Introduction. *The Cambridge Handbook of Stylistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 673 p.